

GYŐR

A BÉCSI gyors elhagyva Komáromot, óriási búza-, rozs-, répa- és kukoricatáblák tömkelegébe kerül, melyeknek életszegény egyk hangúságát csak itt-ott szakítják meg kisebb erdőségek, csalik, ligetek, apróvad számára fenntartott kedves búvóhelyek. Igazi latifundiumos tájkép, mely széles vonalaival, térés, sokistállós kerített majorjaival és minden apró sajátosságával magán viseli annak bélyegét, hogy végtelen síkjával, kincsel, magvával csak egy urat szolgál s elterpeszkedő hatalmával valami régi korból ittmaradt díszmagyaros, hintós, négylovas, jobbágyos világ romantikus képeit idézi. Nagyszentjános, Ács, Gyórszentiván így a vonatról nézve még maguk is beleilleszkednek ebbe a múltpanorámába s mikor a vonat elzakatol az iparcsatoma töltése előtt és beszalad a füstölő gyárkémények és emeletes lakóépületek Győrt jelentő, kétoldalt elfekvő gondozott sűrűjébe, az utas megdörzsöli szemét, mintha álomból ébredt volna.

Mintha az iparcsatoma vize és töltése nemcsak térbeli, hanem időbeli határt is jelentene, mintha egyik partján még ott ülne makacsul, halódón és mégis életfojtogatva a száz év előtti, a múlt, másik partján pedig zakatolva lélekezne immár a ma, a ma embere, a ma robotja, a ma élete, a jelen.

A győri pályaudvar Baross Gábor alatt kiépített, emelt pályatestével, drezdai rendszerű közlekedő alagútjaival, magas perronjával, nyüzsgő, siető és torlódás nélküli elevenségével még jobban kiemeli Győr modernségét, nyugateurópaiságát és fejlődő iparváros jellegét s a városház felmagasló, monumentális tornya, a Bisinger-sétány gondozott gyeppályái, a Vilmos császár-út idevillanó palotasora csak megerősítik azt az első, kellemes benyomást, hogy kelet felől érkezve, most haladunk el az első nyugati értelemben vett, vidéki iparváros előtt. A nyugatról érkező külföldi ugyancsak felfigyel a képre. Elhomályosulnak előtte a Mikosch-viccek, az álromantikus filmekről és álexotikus irodalomból elméjébe torzult gulyás, csikós és betyárvilág és ráeszmél meglepetten arra, hogy Magyarország immár nem valami halódó, díszletes, exotikus rezerváció, hanem az európai értelemben vett gazdasági fejlődés és munka izmoskarú erőtenyezője, — holnap talán már konkurrencia.

A pályaudvaron, különösen a reggeli órákban, feltűnik előttünk a falusi utasok rendkívüli sokasága. Fejkendős asszonyok, fejükön hatalmas fülesekkel, leányok, legények apró kosarakkal, kendőbe kötözött kézibatyucskákkal sűrögnek, forognak a lejáratoknál. Sietésük módja, mozgásuk biztonsága elárulja, hogy rendes mindennapi útju-

kat járják, nem szórakozni és bámészkodni, hanem dolgozni, eladni jönnek ide. Győrnek mint gyárvárosnak egyik jellemző sajátossága az, hogy az iparvállalatok egyszerű munkástömegeit nem a városi proletariátus termeli magából, hanem nagyrészt a környékbeli falvak kisgazdalakossága adja, s ugyanez a munkás és józan kisgazdaelem látja el a városi piacot naponként beszállított friss zöldségfélével, gyümölcssel, tojással. Ezzel vannak tele az asszonyok fején oly eredeti módon és oly délceg biztonsággal himbálózó füleskosarak, a lányok és legények apró kosarai és batyucskái a déli elemózsiát ölelgetik, mert őket bizony estéig itt fogja tartani a kenyérkereső munka, — a gyár.

A pályaudvar élénksége után meglep az állomás előtti téren a várakozó közlekedési eszközök viszonylag csekély száma. Egy barna autóbusz, néhány taxi, magánautó, két-három rozoga, elvénuilt konflis, hetyke magánfogat vár csak az utasokra. A magyarázata ennek egyszerű. Győrött tulajdonképpen minden itt van, közvetlenül az állomás előtt. Városháza, ügyészség, járásbíróház, törvényszék, ítéltábla, kereskedelmi és iparkamara, bankok, üzletek, szállodák mind itt zsüfolódnak össze a Baross-hídtól a Káptalandombig terjedő, szűk, kis belvároszakaszon, így az utasnak, hacsak nem hozott mázsás csomagokat, csak akkor van szüksége kocsira, autóra, ha véletlenül mégis a Nádorvárosban, Révfalun vagy a Szigeten van végeznivalója.

A városnak úgszólván egész élete itt lüktet, itt játszódik le ezen az alig ötszáz méter hosszúságú, keskeny Baross-úton, a beléje torkoló egy-két sikátoron és a régi vár főterén, a mai Széchenyi-téren, a győri Grabenen. Még a délelőtti és esti sétálgatók is itt adnak egymásnak találkozót. A városház előtti kedves Bisinger-sétány, a rábaszigeti Színházkert, a Honvédliget, a Batthyány-tér hiába csalogatnak árnyékos lombjaikkal, gondozott utakkal, színpompás virágágyaikkal, az igazi győrinek mégis a Baross-út most és mindörökké a központ és a korzó.

Ezt lepi el sűrű rajokban, még a kocsiforgalom elől a déli és esti órákban, éppen a sétálók miatt lezárt keskeny, aszfaltozott úttesten is a városi fiatalság, gyermekek, cselédek, gavallérok, dámák és katonák, kiknek sokadalmában itt is, ott is feltűnik egy-egy helyi tekintély, honoratior, akárcsak valaha Pesten a háború előtti Hatvani-utcában.

A forgalomnak és életnek ez a szinte hihetetlenül szűk helyre szorított volta részben hagyományokon, részben természeti adottságokon múlik. Természeti adottság, hogy a város szívére szűkén gyűrűzi körül a vasútvonal, a Rába és a Kis-Duna, tradíció, hogy ez a tulajdonképpen ezeréves Győr, a várterület. Mindaz, ami ezeken túlesik, már voltaképpen vidék, a többi utcákon már csak elvéve akadnak a szomszédság szükségleteire méretezett üzletek, kisszatócsok, kisiparosok és vállalkozók. A Széchenyi-tér szomszédságában lévő Megyeház-utca, a Baross-utat szelő szép Andrássy-út, hiába van az egyikben a Vármegeház, a másikban a Nemzeti Bank és a Postapalota, csendesek, nyugodtak, halkak és kihaltak, mint egy alvó és álmodó kisváros.

Az üzleti negyednek dunai oldalán pedig, azzal szorosan összeölelkezve, összefonódva, mesélő kövekkel fogad a régi Győr.

Győrnek mint emberi településnek múltja megszakítás nélkül még a történelmi időkbe nyúlik vissza. Kőkorszaki tárgyak, bronzkori

leletek, római útmaradványok, csendes avarsírok rétegesen kerülnek itt egymás felett a napvilágra, latin Arabona nevét a kelta avariscusoktól, magyar nevét pedig az avaroknak itt volt egykori gyűrűvárövéből származtatják. De területe a Kis-Duna, Rába és Rábca folyása és árterülete közt szinte kínálkozott is minden időkből a biztonságot és védelmet keresőnek. Vára lett már Szent István idején az ifjú és izmosodó kereszténységnek, az Árpádok alatt a nyugatról támadott, elgyökerező magyarságnak, később a császárnak, majd rövid időre a szultánnak, sőt Napóleonnak is. Védett volta dacára gyakran pusztítják így hatalmas tűzvészek, ostromok, dúlások s bár már a XII. században kereskedelmi gőcpont, vám- és harmincadállomás, nyugodt fejlődésnek csak a XVII. század elejétől indul. A töröktől 1598-ban foglalják vissza Pálffy huszárai Schwarzenberg vallon és francia zsoldosaival s aztán az 1809-i négyhónapos francia megszállásig viszonylagos csendben marad a császáriak kezén.

Megmaradt történelmi és műemlékei az ásatási és sírleletektől, valamint egyes várfal- és kazamatamaradványoktól eltekintve már a XVI. század utáni építkezések. Ilyenekben azonban feltűnő gazdag, és kevés helyen bontakozik ki a régi időknek élethullámzása az utca és épületvonal szeszélyes betűiből oly közvetlen melegséggel és tisztasággal, mint éppen ebben a dunántúli modest gyárvárosban. A fejlődő igényeknek és a múltat meg nem értő építési vágyak természetesen sok minden esett már áldozatul. Így pótolhatatlan veszteség a Baross-út rendezése során csakány alá került régi szép tűztorony és kietlen gipszornamentikát, semmitmondó átlag homlokzatot kapott igen sok belül még régi igények emlékeit őrző lakóház is. Legrégibb épület a Megyeház-utca első háza, rajta a „Curia nobilitatis“ kőbe vésett felírás még a XVI. század közepéről való. A Széchenyi-téri ú. n. vastuskós házhoz a közhit szerint török és középkori romantika tapad. Ez volt állítólag a város visszavételénél elesett Ali Mahmud basa illatos háremes, úri palotája, a sarkon álló vastuskó pedig minden egyes bevert szögével vándorúton errefelé tévedt középkori ifjú művész és iparos mementóját őrzi. A történelmi kutatás a törökház keletkezését későbbi időre helyezi ugyan, a vastuskó pedig szerinte csupán egy régi üzletcégér, a legendának azonban mégis ereje van; a duplatetős, kiugró kerek-tornyú háznak második emeleti, magasra helyezett, börtönszerű kis ablakai, zárkózott előkelősége és monumentális vonala elhitetik velünk, hogy ez nem csupán építész-szeszély, hanem régi lélek asszonyföltésének, furcsa erkölcsének kőbe virágzása.

Sűrűn vannak itt a vámegyedben apró, udvar nélküli és mégis széles kapuboltozatos emeletes házak, jellemző továbbá a tekervényes, keskeny sikátorok sokasága. Nem véletlen ez sem, de rendszer, a közép- és fiatal újkori várélet itt még tisztánlátszó karaktervonása. A keskeny tekervényes utcák védelmet nyújtottak a csekély átütő erejű, nem robbanó ágyugolyók ellen, kedveztek a közelharcban lépcsőről-lépcsőre a fellegvár felé szoruló védőknek, a széles kapualjak és nehéz tölgyfaszárnyak menedék voltak a külső várövből minden javaikkal ide menekvőknek. Azok a 6—10 négyszögölön épült emeletes házak pedig katonaszállások. Ilyet épített valaha a régi jó időkben a kaszárnyarendszernek

meghonosulása előtt minden győri polgár, hogy megszabaduljon a saját otthonában való beszállásolástól. Ma szegény emberek, nagyrészt kisiparosok szerény hajlékai és műhelyei ezek a régi pattantyús és muskétás tanyák. 1638-ban épült a híres apátúr-ház, a pannonhalmi apátok régi városi palotája s a XVII. század közepéről való az a sok hatalmas építészeti alkotás, mely Széchenyi György grófnak, Győr város akkori nagy püspökének szívet, műveltségét és áldozatkészségét dicséri, ő építi meg a mai bencés, akkor jezsuita rendházat, a kis szemináriumot, a püspöklíceumot, a székesegyház barokk tornyát, ő alapítja a nemesi konviktust és a magyar ispitályt. Ez a mindent felölelő alkotó kedv úgy látszik átragadt a nagypüspök kortársaira is s úgy a monumentális egyházi építkezések, a karmelita rendház, a rác templom, az Anna-templom, mint a sorban álló szép barokk palotácskák ekkor és a rákövetkező néhány évtizedben épültek vagy kapták mai alakjukat.

Ebből az egyetemes barokk hangulatból kiszakadt különös alakjával, magas tetőzetével a német kisváros-képeket idéző Kreszta-ház és a Kazinczy-utca egyik épülete, a magas oromfalon mélyázó, méltóságos orientális helyett inkább barokkba torzuló, különös szfinxeivel. Olasz emlékeket és ízléshullámot dokumentálnak egyes házak kolostorszerű árkádos udvarai és loggiái, Napoleon idejébe vezet a Kazinczy-utca befalazott ágyúgolyója, a Lócsei fehér asszony sorsáról ketyeg a városházi öreg álló-óra s róla álmodhatnak a dőrkapus régi városház kőlépcsői is. Ezeken a lépcsőkön imbolyogtak valaha apró lábacskaí a vesztőhely felé. A házak homlokzatmélyedéseiben, utcákon, tereken és templomhajókban sokfelé találunk szép barokk szobrokat, de legértékesebb és legérdekesebb műemlékei a városnak azok a nagyszerű freskók és képek, melyekkel Altomonte, Maulbertsch és Troger díszítették az itteni templomok falait.

A történelmi időkbe való regényes elmélázásokat szeretőknek, de komoly kutatóknak, műkedvelőknek és műtörténészeknek is, különösen a bécsi barokk magyarországi emlékeire nézve, rendkívül gazdag anyagot nyújt ez a város régi, mondhatnék első arculatával. Mert Győr szab. kir. városnak három egymástól elválasztható arca van. A régi történelmi városrész mellett ott van a ma tipikusan polgári városa és ezentúl az ettől is elkülönülő hatalmas gyármegyed, kéményeivel, zajával, füstjével, iparvágányaival, tökehatalmával és proletáromantikájával.

Míg a régi vár, a Szent István óta püspöki város, a múlt katolikus életének, a katolikus műveltségnek és szellemnek számos nagyszerű dokumentumát őrzi, az ehhez csatlakozó mai polgári városban és mai városéletben a katolikus szellemnek ez az aktivitása és alkotókészsége erősen elhalványodott. Pannonhalma és a püspökvár geográfiáikig ma is a régi helyen állanak és mégis mintha eltávolodtak volna a város életétől, mintha a körülöttük lévő bástyák és várfalak nemcsak védenék, de el is zárnák őket. Széchenyi építkezései, Zichy püspök inkább díszítő részletmunkája a XVIII. század közepén életet adtak a város iparának, kereskedelmének, érdeklődésének hitélet és művészet iránt s ha elgondoljuk e tevékenységnek a korhoz és viszonyokhoz képest gigászi méreteit, csodálattal kell meghajolnunk ez aktív katolikus kultúr-

szellemnek glóriás sugárzása előtt. Ez aranykor után a püspökök általános kultúrtevékenysége veszt kizárólagosságából és elhomályosul, a szociális és kulturális alapítások terén most már a város meggazdagodott, nagyszellemű polgárai lépnek előtérbe, és a kereskedőleány, az orvos, az üveges, a jó öreg bürgerlicher Glasermeister veszik kezükbe a kezdeményezést. Az Orsolyaszűzek zárdáját és iskoláját 1726-ban Neupauer Anna, egy kereskedő özvegye alapítja, — a beteg ember szenvedései enyhítésére ugyancsak polgárember, a kórházalapító dr. Muhlarz Henrik gondol, a Kamillusz-templom alapját 1761-ben Dilt úrnő veti meg, Habermanné Wagner Cecília létesíti a német ispitát s betetőzi e polgári alapítók tiszteletreméltó áldozatait Bisinger alapítványa, melynek kiseddóvó, menház, temetőkápolna, számos kisebb karitatív alkotás, a Bisinger-sétány és végül a mai hatalmas, modem városházépület köszönhetik létezésüket.

Bár ezeknek a polgári alapítóknak tevékenysége elválaszthatatlan egyházaik által beléjük oltott vallásos szellemüktől, természetyszerű az, hogy a kulturális és szociális városépítő munkának ez a laikus kezekbe tolodása nagyraemelte a polgári öntudatot és halványította a város életében a klérus kizárólagos tekintélyét és befolyását. Ehhez járult a vontató-hajózás idején beállott hirtelen vagyonosodás és a protestáns elemek fokozatos térfoglalása is, s ezek és a józsefcászári szellem eredményezhették talán, hogy a püspök a közügyek intézésében hovatovább érdektelenné válik s a győri polgár sem mint egyén, sem mint testület nem hajlik meg feltétlenül tekintélye előtt.

A város lakossága a XVI. század közepéig kizárólag római katolikus. Ebben az időben telepednek meg falai között más hitfelekezetek is, így nevezetesen protestánsok és zsidók. A protestáns hitet a várbeli német és vallon zsoldos katonák, azok tisztjei és a betelepedett német kereskedők és iparosok hozták magukkal, és 1567-ben Rueber ezredes házánál már rendszeresen tartanak együttes istentiszteleteket, lutheránusok és kálvinisták. Életük és vallásgyakorlatuk itt a püspökvár és Pannonhalma alatt az ellenreformáció idején természetesen nehéz válságokat szenved s voltaképpen csak akkor zavartalan, mikor azt a várbeli protestáns katonai parancsnokok tekintélye is védi.

Templomaikat és iskoláikat az idők folyamán ismételten elko-bozzák, elzárják előttük a várbeli település szabadságát is, mégis valami rendkívüli szívósság élteti őket, erősödnek és bár nem áll mögöttük sem vagyon, sem közhatalom, kezdettől fogva vannak iskoláik, kulturális és jótékony alapításaik, melyek anyagi erőik és kereteik szűkreszabottságát tiszteletreméltó agilitással pótolják. Ma az 50.000 lakosú városban 4900 evangélikus és 2750 református hívő él. Ágostai evangélikus püspöki székhely. A két felekezet összesen 4 elemi iskolát tart fenn. Szociális és kulturális tevékenységet fejtenek ki egyesületeik: a győri evangélikus belmisszió, a protestáns kör, a református nőegylet és az evangélikus Mária Dorothea-egyesület.

A zsidók mint kalmárok és pénzkölcsönzők szivárognak a püspöki városba s 1567-ben már külön zsidóutca van. Montecuccoli, mint várbepítész, csakhamar kikergeti őket és ezután hosszú ideig csak vásárok napjára nyílnak meg előttük a kapuk. A XVIII. század fordulóján a vár

alatti szigetben 30 család kap engedélyt a letelepedésre/ majd megszűnnek a várbeli tilalmak is és 1857-ben már a Belvárosban is 681 a számuk. Ma Győrnek összesen 5900 zsidó lakosa van, számuk az összlakosságnak 12%-a, a törvényhatósági bizottságban való képviselőjük azonban túlhaladja a lélekszamarányt és 22%-ra emelkedik.

A felekezetek arányából arra kellene következtetnünk, hogy Győr tipikusan katolikus város s szellemi életének és kultúrájának is ez a kimondott jellege. Az élet nem igazolja ezt a logikai következtetést. A felekezeteknek a város területén hosszú időn át zajlott egyenetlen harca, bár ma inkább kölcsönös türelmességről beszélhetünk, nem maradt bizonyos lelki hatás nélkül és a keresztény politikai egységnek a forradalmak után népszerűsített gondolata itt nem tudott az összes keresztény felekezeteket egybefogó maradandó alakulásokat létrehozni. Az ezzel a jelszóval történt szervezkedések inkább római katolikus alakulások maradtak és tulajdonképpen inkább a püspökvárban zárkózott rezerváltságban élő katolikus politikának harci szervezetei. A papság szemelláthatólag tartózkodik a napi politikában való aktív elkeveredéstől s a városi tanácsban is csupán két katolikus lelkész foglal helyet. Társadalmi, szociális és kultúregyesüléseik közül jelentékenyebbek: a keresztényszocialista párt, a legényegylet, a katolikus nőszövetség, a federatio americana győri csoportja, a katolikus kör, a legényegyesület és a Szent Erzsébet-egylet.

Ezen egyházi és katolikus világnézeti alapon tömörült hatalmas táborral szemben a tulajdonképpeni ellentábor a szocialisták szakszervezetei, a radikális alapon álló polgári elemek és a lateiner proletárok alkotják és ezek közt foglal helyet mintegy figyelő állásban az úgy a radikalizmustól, mint a vallási alapon való szervezkedéstől és egyházi gondolattól húzódó lateiner elem, a zsidó polgárság mérsékeltebb és vagyonosabb része és a protestánsok tömege, mintegy predesztináltan arra, hogy összeütközések esetén ellenállhatatlanul ahhoz a félhez sodródjék, mely követeléseiben vagy eszközeiben mérsékeltebb s amelyet a harcban gyengébbnek érez. Bár ez a társadalmi réteg ilyen módon állandóan a közbenálló és kiegyensúlyozó hálátlan szerepét kénytelen vállalni, ez a helyzet számára számbeli kisebbsége dacára jelentékeny tekintélyt biztosít.

A művelt középosztály rendkívül nagyszámú s soraiban sűrűn akadnak az átlagműveltségen messze kiemelkedő, kiváló egyedek is. Eltekintve azoktól a hivatalnokalemeztől, melyek minden táblai és megyei székhelyen megtalálhatók, jelentékeny intelligens tömeget adnak itt a szak- és középiskolák tanári kara, a szerzetes rendek tagjai, az ipari és kereskedelmi vállalatok, valamint a pénzüzetek tisztviselői és azok az iparosok, kereskedők, sőt munkások, akik nem elégedve meg szakmabeli képesítésükkel, akár közép- és főiskolai végzettségük, akár az itteni, a bencés tanárok közreműködésével vezetett kitűnő szabadegyetemen vagy magánúton végzett tanulmányaik folytán kulturális tekintetben egyenértékűekké lettek a lateinerekkel. Ez a rendkívül nagyszámú középosztály önmagában nem tagozódik külön csoportokra, nincs itt gentry, sőt nincsenek a vidéki városokban egy-egy vezető család körül szokásszerűen kialakuló klikkszerű társaságkategóriák sem.

A középosztályban számos a bevándorlott és a családok mondhatnék önmagukban körülzártan élnek. Annak a könnyű felmelegedésnek» Ádámról-Éváról való rokonvállalásnak, amely különösen a felvidék városait az idegen számára oly kedvessé és otthonossá tette, itt nyoma sincsen.

Az országos jellegű társadalmi egyesületek helyi alakulatainak kívül számos szakegylet, dalkör és kaszinó él itt élénk életet, kulturális egyesületei közül kimagaslik az ének- és zeneegylet, melyet még 1846-ban Richter alapított s mely működésével magasra emelve a városnak a zene iránti fogékonyságát, ma is jelentékeny tényezője zenei életünknek. A Kisfaludy irodalmi kör és a győri Lloyd társulat részben az irodalom» részben a közgazdaság körébe vágó értékes előadásokat tartanak; egy-két kiállítás rendez évente, nagyrészt a helybenlakó néhány művész és iparművész részvételével az itteni képző- és iparművészeti társulat. A sportéletet is egyesület szolgálja, melyeknek tagjai főképpen a labdarúgást, a teniszt és a város folyóparti jellegének megfelelően a különböző vízi sportokat kultiválják.

Két napilapon kívül számos egyházi és szakújságja van, melyek közül kiemelkedik komoly tudományos és irodalmi értékével az újabban megindult és Győr barátai egyesületének kiadásában megjelenő Győri Szemle. Ez az egyesület magához vonva mindazokat, akik a város egyéni múltjának és jövőbeli egyéni kultúrájának hívei, rendkívül értékes hivatást tölt be és szinte meghatározó szeretettel igyekszik felébreszteni a város polgárságát saját értékei felismerésére. A legutóbbi időkig ugyanis ez a felismerés teljesen hiányzott s nem lehetett szó arról, hogy a város kultúréletének valami speciális helyi színezete legyen. Nem volt még modem értelemben vett színházépülete sem s a Rába-sziget botrányos hodályában játszó színtársulatok inkább csak karzati közönségre számíthattak. A város intelligenciája teljesen Budapest, de még inkább Bécs hatása alatt állott, erre a két kultúrgócpontra támaszkodott, ezeket csodálta, helyi értékeit nem is vette észre. Azok a sajátosságok, amelyek a város múltjából és régi műveltségéből megmaradtak, a város polgárai előtt hosszú időig csak ócskaságnak vagy elmaradottságnak tündek fel és nem ezt az egyedül itt jelenvalót mutatták az idegennek, hanem sugárutakról és modem palotákról álmodva, azt, ami ha méreteiben nem is, külsőségeiben legalább a két városbálványra, Budapestre vagy Bécsre emlékeztetett.

A kereskedelem terén Győr a török hódoltság megszűnte óta eleven életet él s a vontató-hajózás idején a gabonaexport forgalmát hosszú időn át mintegy 50%-ban maga bonyolította le. Nagy piaca volt itt a külföldre irányuló állatforgalomnak is, a vasútforgalom és a gőzhajózás kifejlődésével azonban ez is elterelődött s csak a sertéskereskedelem tudta pozícióját jelentőségében máig is megtartani. A kis- és nagykereskedelemben az utolsó 50 év alatt a zsidóság itt is jelentékeny tért biztosított magának, arányszámuk azonban nem olyan nyomasztó» mint más vidéki kereskedővárosokban, mert a régi, nagyrészt német vagy örmény eredetű kereskedőcsaládok közül itt még számosan megőrizték tradíciójukat és nem ritkák a 3—4 generáción át apáról-fiúra szálló üzletek sem. Az ország megcsonkításának átká Győr város keres-

kedői világát relative kisebb mértékben érintette, mert a forradalmak előtt az intelligencia gyakran utazván Bécsbe és Budapestre, szükségleteit nagyrészt ott szerezte be s a győri kereskedelem inkább a város és környékének napi szükségletekkel való ellátására szorítkozott. Így a forgalom a Komárom és a Csallóköz felé elvesztett piacai helyett részben kárpótlást talált az Ausztriával szemben felállított vámhatárok és közlekedési nehézségek folytán a helyi vásárlók szaporodásában és az eddig Bécs felé orientálódó Sopron és Mosony környéki határterületekben.

Győr gazdasági életének és társadalmi kultúrájának legjelentékenyebb tényezője az itt működő mintegy 30—35 nagyobb gyári üzem, melyek közül országos, sőt nemzetközi viszonylatban is jelentősek a Back-malom, a Gráb viaszosvászón-, műbörgyár és textilművek, a lódenanyagokat gyártó Richards-gyár, a Győri textil és Linum Tauszig szövőgyárak, a Koestlin keksz- és süteménygyár, a Győri olajművek, a győri ipartelepek: a Magyar vagon- és gépgyár, a Magyar fémdoboz, a László-féle fémáru és a Benes-féle vegyészeti gyár. Itt van Győrött az ország legrégebbi mezőgazdasági gépgyára is, melyet még 1845-ben Stadel Károly alapított s azóta is a család tulajdonában van. Mindezek a gyárak és a kisebb iparüzemek mintegy 6—7000 munkást foglalkoztatnak, kik közül 25—30% a falvakból jár be munkahelyére. Újabban az üzemredukciók folytán Győrben is felütötte fejét a munkanélküliség s a munkanélküliek száma átmenetileg 1200 felé emelkedett.

A kereskedő- és iparososztály önálló politikai és társadalmi erő-tényezővé nem emelkedik, és pedig részben a keresztény alapon szervezkedett katolikus társadalom, részben a szociáldemokrata ipari munkásság nagy számbeli fölénye miatt, részben azért, mert maga is felolvad ezekben a világnézeti alapon álló nagyobb alakulásokban. A kisipar körében szép eredményeket mutatnak fel a szövetkezetben tömörült asztalosok s a Baross-úton lévő helyiségükben kiállított bútoraik világviszonylatban is elsőrendűek. A kisiparos-osztály egyébként természetesen itt is erősen érzi a gyáripar versenyével kapcsolatban világszerte előállott és elháríthatatlan válságát mindazokban a szakmákban, melyek a gyárszerű termelést megengedik. Ezek itt is fokozatosan a helyi szükségletek és javítások méretére csökevényesednek és elproletarizálódnak. A napról-napra szűkebb viszonyok közé kerülő kisiparosok, úgyszintén az iparossegédek egyrésze is lelkileg a szociáldemokrata munkások felé húzódik és kívülről támogatja a szakszervezeti törekvéseket. Ezek, úgyszintén az aránylag nagyszámú munkásság tag területet biztosítanak a marxizmus terjedésének és a szakszervezeti mozgalom erősödésének.

Mindezek dacára az osztályharcpolitika itt nem tudott szélsőségekbe kapni a forradalmak alatt sem, a kommunizmus főharcosai és szószólói inkább a radikális hajlandóságú lateiner-desperádók voltak. A szociáldemokrata front ezen viszonylagos nyugodtságának oka részben az, hogy a gyárak egyszerű munkáseleme, a napszámosok a faluról járnak a gyárba, nem laknak a városban s ha be is kényszerítik őket a szakszervezetekbe, mentalitásuk kigazda gondolkozás marad, részben azért, mert a jól fizetett szakmunkásság általában mérsékelt és

polgári hajlamú, kistökés ambíciókat mutat s megtakarított filléreiből igyekszik minél előbb telket, házat venni, polgári családi otthont teremteni. A gyárnegyed környékén Révfaluban és az Újvárosban is sűrűn találunk ilyen szerény igényű és barátságos munkás családi házakat. Ezeket a családi házépítéseket a város is igyekszik telekparcellázásokkal megkönnyíteni és maga is épít kislakásos bérházakat. A szociális gondoskodás közegészségügyi vonatkozásában nagy hivatást tölt be a nagyszabású és kitűnő városi kórház s pótolja a munkásság számára is azt, amit a Társadalombiztosító Intézet, eszközei fogyatékoságai folytán egyébként meg nem adhat. A munkanélküliség így nem válik itt sohasem oly nyomasztóvá, hogy nagyobb tömegeket tegyen a lázadásra hajlamossá. A falusi munkások üzembeszüntetések esetén otthonaikba vonulnak vissza s a munkanélküliek tömegét mindenkor az az aránylag kisszámú és kevésbé értékes elem alkotja, mely egyéni tulajdonságainál fogva nem tud elhelyezkedni a szakmunkások között s testi erőben nem versenyezhet a falusiakkal. Ez a réteg minden üzembeszüntetésnél, de az üzemredukciónál is természetesen munka nélkül marad és sorsán csekélyebb versenyképessége miatt tartósan a munkaalkalmak szaporodása sem fog változtatni.

Győr városában járva, gyakran halljuk a panaszt, hogy a város fejlődésében rendkívül érezhető egy nagy, általános tekintélyt élvező, vezető egyéniség hiánya, ki alkalmas volna arra, hogy különösen az izoláltan, egyéni életet élő polgári és latéin»: elemeket maga körül kikristályosítsa. Ennek hiánya, ha elgondolkodunk, tulajdonképpen nem az egyéneken, hanem a város társadalmának fentvázolt sajátos rétegződésében rejlik, mely mellett egy irányító és különböző törekvéseket egybefoglaló tekintély kialakulása nem is lehetséges. A város szellemének, kulturális és politikai irányzatának kialakulása végeredményében a katolikus és a szociáldemokrata világszemlélet mérkőzésében fog véglegesen eldőlni, és pedig előreláthatólag annak a félnek a javára, mely saját működését és saját alkotásait meggyőzőbb erővel tudja megtölteni szociális és kulturális értéktartalommal. Egy nyers majorizálási harc e közt a két tábor között katasztrófális lehetne a város fejlődésére, amit láthatólag minden győri érez, így remélhetjük azt, hogy jóslásunk beválik és mindkét világnézet képviselői erőszak és szenvedélyek felidézése helyett kulturális és szociális téren fogják keresni a terjeszkedést.

JUHÁSZ JENŐ